

INKLYUZIV TA'LIMDA TARBIYA MASALALARI

*Toshkent TMC instituti Pedagogika va
psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
Eshmamatova Sitora Tuyg'un qizi
TMC instituti talabasi
Alibekova Sayyora Shavkat qizi*

Annotatsiya. Inklyuziv ta'lim tizimida tarbiya masalalari dolzarb muammo bo'lib, u bolalarning nafaqat bilim olishi, balki shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va jamiyatda o'z o'rnini topishida muhim ahamiyatga ega. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning odatdagi sinfdoshlar bilan birgalikda tarbiyalanishi ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiradi hamda tolerantlik ruhida ulg'ayishlariga yordam beradi. Tarbiya jarayonida pedagoglar, ota-onalar va jamiyat vakillarining hamkorligi zarur bo'lib, ular farzandlarda insonparvarlik, mehr-oqibat, o'zaro hurmat va bag'rikenglikni qaror toptirishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'limda tarbiya masalalari shuningdek, o'quvchilar orasida do'stona munosabatlarni shakllantirish, kamsitish va ajratilishning oldini olish, ijobiy muhit yaratishni talab etadi. Bunda ta'lim muassasalarida psixologik xizmat, qo'shimcha pedagogik qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy loyihalar katta ahamiyat kasb etadi. Shu tariqa, inklyuziv ta'limdagi tarbiya jarayoni kelajak avlodni komil inson sifatida shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, tarbiya, alohida ta'lim ehtiyojlari, tolerantlik, ijtimoiylashuv, bag'rikenglik, pedagogik qo'llab-quvvatlash, insonparvarlik, o'zaro hurmat.

XXI asrda ta'lim tizimi insoniyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Barcha insonlarning teng huquqli ta'lim olishi, bilimga bo'lgan ehtiyojini qondirishi demokratik jamiyat qurilishining poydevoridir. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta'lim konsepsiyasi bugungi kunda jahon miqyosida keng tarqalmoqda. Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarni, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan farzandlarni ham umumiy ta'lim jarayoniga jalb etish tizimidir.

Inklyuziv ta'lim faqatgina bilim berish bilan cheklanib qolmaydi, balki tarbiya masalalariga ham bevosita daxldor. Chunki ta'lim va tarbiya ajralmas tushunchalardir. Tarbiya jarayonida bolalarga nafaqat bilim, balki axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy ko'nikmalar, bag'rikenglik, mehr-oqibat va o'zaro hurmat singari tushunchalar singdiriladi. Ayniqsa, inklyuziv muhitda bu masalalar ikki karra ahamiyat kasb etadi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar jamiyatda o'z o'rnini topishi, teng huquqli inson sifatida ulg'ayishi uchun ular bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlar

chuqur o'ylangan, maqsadli va tizimli bo'lishi zarur. Ushbu maqolada inklyuziv ta'limda tarbiya masalalari, uning mohiyati, vazifalari, asosiy yo'nalishlari hamda amaliy chora-tadbirlari tahlil qilinadi.

Inklyuziv ta'limning asosiy mohiyati – “hech kimni ortda qoldirmaslik” prinsipidir. Bunda jamiyatdagi barcha bolalar, ularning jismoniy, aqliy yoki ijtimoiy holatidan qat'i nazar, birgalikda ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'ladilar.[2]

Tarbiya esa inklyuziv ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi. Agar ta'lim bilim berishga yo'naltirilgan bo'lsa, tarbiya insonning ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. Inklyuziv ta'limda tarbiya jarayoni quyidagilarga asoslanadi:

barcha bolalarni bag'rikenglikka, insonparvarlikka o'rgatish;
farqlarni qadrlash, o'zaro hurmatni qaror toptirish;
nogironligi yoki boshqa xususiyati bo'lgan bolalarni jamoadan ajratmaslik;
o'zaro yordam va hamjihatlik ruhini shakllantirish.

Demak, inklyuziv ta'limdagi tarbiya bolalarning jamiyatga to'laqonli integratsiya qilinishiga xizmat qiladi.

Tarbiya jarayonining bosh maqsadi – komil insonni shakllantirish. Inklyuziv ta'lim sharoitida esa bu maqsad yanada kengroq talqin etiladi. Ya'ni, barcha o'quvchilarning ijtimoiy tengligi, insoniy qadriyatlarini qaror toptirish, alohida ehtiyojli bolalarni jamiyat hayotiga faol qo'shish asosiy vazifa bo'lib xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'limda tarbiya jarayonining vazifalari quyidagilar:

1. Bolalarda bag'rikenglik va mehr-oqibat tuyg'ularini tarbiyalash.
2. O'quvchilar orasida do'stona muhitni shakllantirish.
3. Alohida ehtiyojli bolalarda o'ziga ishonchni kuchaytirish.
4. O'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish.
5. Kamsitish va salbiy muomalaga yo'l qo'ymaslik.
6. Ota-onalar va pedagoglar hamkorligini yo'lga qo'yish.
7. Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish.[3]

Ushbu vazifalar samarali amalga oshirilgan taqdirdagina inklyuziv ta'lim tarbiyaviy jihatdan o'z natijasini beradi.

Pedagog – inklyuziv ta'limning asosiy ishtirokchisi. U nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi sifatida ham faoliyat yuritadi. Pedagogning bolalarga munosabati, sinfda yaratadigan muhit, tarbiyaviy usullari bevosita o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Pedagog quyidagilarga e'tibor qaratishi zarur:

- har bir o'quvchining shaxsiy qadr-qimmatini hurmat qilish;
- ularning imkoniyatlaridan kelib chiqib individual yondashuvni qo'llash;
- sinfda hamkorlik va o'zaro yordam muhitini yaratish;

- tarbiyaviy tadbirlarda barcha o‘quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish;
- ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilish.[4]

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’limda tarbiya masalalari bolalarning kelajak hayoti, shaxsiy rivoji va jamiyatga integratsiyasi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bunday muhitda tarbiya jarayoni nafaqat alohida ehtiyojli bolalarga, balki barcha o‘quvchilarga insonparvarlik, bag‘rikenglik va o‘zaro hurmatni singdiradi.

Pedagoglarning adolatli yondashuvi, ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi, jamoatchilikning faol ishtiroki orqali inklyuziv ta’lim tarbiyaviy jihatdan samarali natija beradi. Natijada jamiyatda inson qadr-qimmatini e’zozlaydigan, mehr-oqibatli va komil insonlar voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2020–2025 yillarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi” PQ–4860-son Qarori. – Toshkent, 2020. – 12 b.
2. Zunnunov A., Mahmudov N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 320 b.
3. Shodmonov E., Sattorov A. Pedagogik mahorat va tarbiya metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.
4. Xolbekov M. Insonparvarlik va bag‘rikenglik tarbiyasi. – Toshkent: Ma’rifat, 2016. – 210 b.